

Ознака майнової відособленості безпосередньо межує з принципом обмеженої відповідальності учасників корпорації. У XIX столітті для захисту прав акціонерів було розроблено поняття обмеженої відповідальності й застосовано на практиці, що різко висунуло значення капіталу. Нову ознаку корпоративних відносин виявило і практичне значення, зокрема необхідність захисту суб'єктів корпоративних правовідносин, таких, як акціонери. На думку А.В. Венедиктова, у питанні відповідальності виявляється ступінь відособлення майна.

Регулювання відносин нормами цивільного права є основоположною родовою ознакою корпоративних правовідносин. Ця ознака наділена специфічними рисами, такими, як: законодавцем дозволено регулювання питань, що виникають у сфері функціонування відносин, самими корпораціями. Це є видимим за допомогою величезної кількості внутрішніх документів, що розробляються в самій корпорації і є обов'язковими для їх дотримання.

Проаналізувавши корпоративні правовідносини, можемо виділити основні ознаки, що впливають із самого поняття правовідносин, як основоположні ознаки цього феномена і видові ознаки, за допомогою яких ми характеризуємо власне корпоративні правовідносини (зокрема, це такі ознаки цивільних правовідносин, як: рівність учасників, автономія їхньої волі, майнова самостійність, майновий, компенсаційний характер відповідальності).

Література

1. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. – М., 1974. – Т. 1.
2. Кононов С.В. Корпоративные правоотношения: понятие, признаки, сущность // Актуальные проблемы гражданского права: Сб. ст. – М., 2005. – С. 60-61. – Вып. 9.
3. Кравчук В.М. Корпоративне право: Наук.-практ. коментар законодавства та судової практики. – К.: Істина, 2005. – 720 с.
4. Пахомова Н.Н. Основы теории корпоративных отношений (правовой аспект) // Налоги и финансовое право. – М., 2004. – С. 9-11.
5. Сердюк Е.Б. Акционерные общества и акционеры: корпоративные и обязательственные правоотношения. – М.: Юриспруденция, 2005.
6. Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право Украины: Учебник. – 2-е изд. – Х.: Одиссей, 2005.
7. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. – СПб., 1908. – Т. 1.
8. Щербина О.В. Правове становище акціонерів за законодавством України. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

УДК 347.15/17

Н.В. Волкова

ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ФІЗИЧНИХ ОСІБ (ОКРЕМІ АСПЕКТИ)

Стаття 2 Цивільного кодексу України як учасника цивільних правовідносин виділяє фізичну особу. Життєва ситуація свідчить, що фізична особа є найпоширенішим суб'єктом права. При цьому слід звернути увагу, що кожна фізична

особа має свої особливі, характерні тільки для неї риси. У світі не існує двох абсолютно однакових фізичних осіб. Все це безумовно свідчить про індивідуальність кожної людини не тільки як особистості, а і як суб'єкта права.

У цивілістичній науці окремі аспекти засобів індивідуалізації громадян аналізували радянські науковці М.М. Агарков, С.Н. Братусь, Я.Р. Веберс, О.А. Красавчиков, Н.С. Малейн та ін. На сучасному етапі окремі питання індивідуалізації фізичних осіб через призму особистих немайнових прав людини розкриваються в роботах О.М. Калітенко, М.Н. Малейної, О.О. Пунди, Р.О. Стефанчука та ін. Однак слід зазначити, що вітчизняних досліджень проблем засобів індивідуалізації фізичних осіб немає. У зв'язку з чим ці питання заслуговують окремої уваги.

Як свідчить практика, поняття «індивідуальність» достатньо змістовне і багатоаспектне, а тому можна виділяти його широкий і вузький сенс. У широкому сенсі поняттям «індивідуальність» охоплюється сукупність всіх особистих ознак людини, оформлених особистими немайновими правами, що їй належать [1, с. 410]. Незважаючи на те, що всі немайнові права тією чи іншою мірою служать розвитку індивідуальності особи, у класифікаціях немайнових прав зазвичай виділяється спеціальна група таких прав, про які говориться, що вони спрямовані на закріплення індивідуальності людини безпосередньо [2, с. 110]. До таких прав належать право громадянина на ім'я, його право на честь, гідність і ділову репутацію, а також його право на індивідуальну зовнішність і голос. Саме ця група прав характеризує поняття «індивідуальність» у вузькому сенсі слова. Таким чином, можна говорити про індивідуальність людини в широкому сенсі, розуміючи під нею сукупність всіх її особистих немайнових прав, і у вузькому, безпосередньому сенсі, розуміючи під нею спеціальну групу прав, спрямованих на закріплення її індивідуальності. Оскільки вказана індивідуалізація здійснюється за допомогою категорії «особисті немайнові права», то одним із правових засобів індивідуалізації фізичної особи є суб'єктивні цивільні права, звані «особистими немайновими». Правопорядок здійснює соціальну індивідуалізацію людини в суспільстві шляхом закріплення за нею комплексу особистих немайнових прав, що забезпечують для особи можливість існувати в суспільстві як унікального, неповторного «члена людської сім'ї». Така індивідуалізація вкрай важлива, але вона не є єдиною. Вона може бути виділена в один із видів індивідуалізації громадянина і названа «соціальною індивідуалізацією».

Необхідність виділення інших видів індивідуалізації обумовлена тим, що соціальна (загальносоціальна) індивідуалізація не дає уявлення про індивідуальні якості особи як суб'єкта права. Характеризувати громадянина як суб'єкта права необхідно за допомогою таких його властивостей і якостей, які значущі саме з правової точки зору. Закріплення цих характеристик проводиться шляхом правових засобів індивідуалізації громадян.

Слід підтримати позицію російських науковців [3], відповідно до якої в громадянина (фізичної особи) є три характеристики. Перша характеристика – формального характеру, оскільки містить формальні ознаки: людині привласнені визначені ім'я, по батькові і прізвище, вона має дату і місце народження, гро-

мадянство, зареєстрована за визначеним місцем проживання. Друга – соціального характеру, містить соціальні ознаки: громадянин є унікальним «членом людської сім'ї» і відрізняється від інших членів суспільства своїм зовнішнім виглядом, біологічними і соціальними якостями. Третя – правового характеру, оскільки містить правові (правосуб'єктні) ознаки. У ній людина постає як суб'єкт цивільного права, що бере участь у цивільних правовідносинах. Отже, індивідуалізувати людину можна трьома способами: формально (по імені, по батькові, прізвищу, місцю проживання і т. д.), соціально (за зовнішнім виглядом, зв'язком з родичами і т. д.) і правосуб'єктно (за наявності будь-яких ознак, що дають або не дають їй можливості брати участь у цивільних правовідносинах). У результаті трьох зазначених видів індивідуалізації можна скласти три «портрети» громадянина: «формальний», «соціальний» і «правосуб'єктний», які можуть бути «намальовані» за допомогою засобів індивідуалізації, що є правовими засобами.

Правові засоби призначені для вирішення економічних і інших соціальних завдань, у числі яких і правові завдання. Говорячи про засоби індивідуалізації людини, необхідно з'ясувати, для яких цілей використовуються ці засоби, які функції вони виконують, тобто з'ясувати, яке їх функціональне призначення.

Цілі індивідуалізації фізичної особи можуть бути різними. По-перше, кожну людину необхідно індивідуалізувати формально, щоб виділити, відособити, персоніфікувати її і знати, про кого йдеться. По-друге, людина потребує соціальної індивідуалізації: і в тих випадках, коли вона є учасником міжособового спілкування (службового, товариського, сусідського і т. д.), не вступаючи в правовідносини, і в тих, коли необхідно визначити її соціальну зовнішність у правових цілях, наприклад для спростування поширених відносно неї відомостей, що принижують честь, гідність і ділову репутацію; або визначити її зовнішній вигляд при порушенні її права на індивідуальний вигляд (зовнішність) і голос і т. д. По-третє, фізичну особу необхідно індивідуалізувати в правосуб'єктному плані, щоб визначити, чи може вона бути учасником тих або інших правовідносин. Характеристика людини як суб'єкта права здійснюється шляхом з'ясування її властивостей, значущих з погляду правосуб'єктності.

В юридичній літературі категорії «правосуб'єктність» додається або узагальнювального, або індивідуалізуючого значення [4]. В останньому разі під правосуб'єктністю слід розуміти не те, які якості повинні бути властиві всім суб'єктам цивільного права взагалі, а те, які якості є на той або інший момент у окремого суб'єкта права (що дозволяють або не дозволяють йому бути учасником певних правовідносин), для визначення обсягу правоздатності недостатньо того, що закон декларує рівність всіх громадян. Так, ст. 26 ЦК України встановлює: «Всі фізичні особи є рівними в здатності мати цивільні права і обов'язки». Це означає, що громадяни рівні не в обсязі правоздатності, а в можливості мати її в принципі. Іншими словами, в Україні немає громадян, які не можуть мати цивільні права й обов'язки. Проте кожен громадянин може мати тільки ті права й обов'язки, які обумовлені наявністю в нього певних індивідуальних особливостей, залежно від яких знаходиться володіння тим або іншим правом (або

відсутністю у нього певних індивідуальних особливостей, якщо закон ставить можливість праволодіння в залежність від їх відсутності). Правосуб'єктність у різних суб'єктів різна, оскільки розрізняються внаслідок тих або інших причин їх правоздатність і дієздатність. Виходячи з цього, можна стверджувати, що індивідуальність фізичної особи як суб'єкта права виражається в його правосуб'єктності, на яку впливає безліч чинників і яка розкривається за допомогою вказівки на юридично значущі характеристики суб'єктів цивільних правовідносин. Більшість властивостей і якостей фізичної особи так або інакше впливають на її правосуб'єктність і по своїй суті є станами особи (стан громадянства, стан непрацездатності, стан неповноліття або малоліття, перебування в шлюбі й т.д.). Отже, розкривати вказані властивості в цілях правової індивідуалізації суб'єкта слід за допомогою поняття «цивільний стан». Всі цивільні стани так або інакше індивідуалізують фізичну особу, причому одна й та сама ознака може бути необхідною і такою, що індивідуалізує стосовно різних правовідносин.

Можна дійти висновків: 1) індивідуалізація фізичної особи в цивільному праві здійснюється в двох напрямках: необхідно визначити, по-перше, хто цей суб'єкт і, по-друге, який цей суб'єкт. Якщо відповідь на перше запитання вказує на необхідність формальної поіменної визначеності суб'єкта, то відповідь на друге запитання вказує, залежно від конкретної ситуації, або на необхідність розкриття соціально значущих характеристик суб'єкта, закріплених в його особистих немайнових правах, або на необхідність розкриття юридично значущих характеристик суб'єкта, тобто розкриття його юридичних станів; 2) індивідуалізація фізичних осіб здійснюється в цивільному праві, по-перше, у цілях поіменної персоніфікації (формальна індивідуалізація), по-друге, у цілях соціальної персоніфікації (соціальна індивідуалізація) і, по-третє, у цілях правосуб'єктної персоніфікації (правосуб'єктна індивідуалізація); 3) виділення трьох видів індивідуалізації фізичних осіб обґрунтовується тим, що це самостійні нетотожні поняття, що не зводяться одне до одного. Формальна індивідуалізація громадянина не розкриває його соціальних і правосуб'єктних якостей і не замінює їх, соціальна не дає ні формальної, ані правосуб'єктної визначеності громадянина, а на підставі правосуб'єктної індивідуалізації не можна показати ні формальну, ані соціальну індивідуальність громадянина; 4) виходячи з того, що в літературі, говорячи про індивідуалізацію громадян, як правило, розкривають тільки їх формальну індивідуалізацію (ім'я і місце проживання), а також правосуб'єктну (головним чином за допомогою характеристики дієздатності), слід зробити особливий акцент на тому, що соціальна індивідуалізація громадян, будучи тісно пов'язана з двома останніми, у той самий час є самостійним видом індивідуалізації, оскільки виконує самостійну функцію – індивідуалізувати людину з погляду її особових ознак, що не зводяться ні до її формальних, ані до її правосуб'єктних характеристик. Будь-яка ознака фізичної особи, якій правопорядком надається правове значення, може бути визнана такою, що індивідуалізує, а відповідний правовий засіб, за допомогою якого ця ознака закріплюється в правопорядку, може бути кваліфікований як засіб індивідуалізації [5, с. 15].

З точки зору цивільного права такими засобами індивідуалізації фізичних осіб слід вважати: 1) цивільні стани; 2) особисті немайнові права.

Цивільні стани забезпечують формальну і правосуб'єктну індивідуалізацію людини, а особисті немайнові права – її соціальну індивідуалізацію.

Розглянемо ознаки, які служать засобами формальної індивідуалізації фізичної особи.

1. Ім'я. Найбільш явним і наочним засобом індивідуалізації фізичної особи є її ім'я. Формальна індивідуалізація людини по імені призначена для того, щоб персоніфікувати індивіда або в його соціальних зв'язках неправового характеру, або в правових зв'язках (правовідносинах). Характерними рисами імені фізичної особи є такі: ім'я носить універсальний характер, відображає стан «поіменованості», який слід відносити до цивільних станів. В окремих випадках імені може бути недостатньо для достовірної індивідуалізації людини, тоді разом з ім'ям використовуються інші засоби індивідуалізації. Тому ім'я – первинний засіб індивідуалізації, на відміну від інших засобів, які є вторинними.

2. Місце проживання. Місце проживання фізичної особи відображає стан володіння певним місцем проживання, стан мешкання у визначеному місці. Основною функцією місця проживання є функція формальної індивідуалізації, хоча не можна виключати його із засобів соціальної і статутної індивідуалізації повністю.

3. Стать. У сфері індивідуалізації громадянина певне значення має і стать, що відображає стан статевої приналежності громадянина, причому стать може бути віднесена і до формальних, і до соціальних, і до статутних засобів індивідуалізації фізичних осіб.

4. Вік. Однією з індивідуалізуючих ознак, що виконують функцію формальної індивідуалізації, є вік людини, який, відображаючи стан вікової приналежності, є цивільним станом особи. Формальна індивідуалізація за допомогою вказівки на вік особи тісно пов'язана з правосуб'єктною індивідуалізацією, оскільки вік дозволяє визначити обсяг дієздатності особи.

5. Місце народження. Однією з індивідуалізуючих ознак, що виконують функцію формальної індивідуалізації, є місце народження громадянина, яке є цивільним станом особи, відображаючи стан походження з певної місцевості.

6. Зовнішність. Наступною ознакою, що виконує функцію формальної індивідуалізації, є зовнішній вигляд людини, тобто опис особи (ріст, колір волосся, колір очей, особливі прикмети). Цю ознаку відображає стан приналежності особі певної сукупності візуально сприйманих ознак. Зовнішній вигляд людини виконує формально-індивідуалізуючі функції і в разі розміщення в документах фотографії особи (у паспорті та ін. документах).

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що відособлення людини в соціальному і правовому просторі починається з її формальної індивідуалізації. До засобів формальної індивідуалізації фізичних осіб слід відносити ім'я громадянина, місце його проживання, стать, вік, місце народження, зовнішній вигляд – зазначені засоби індивідуалізації є станами людини. При цьому імені фізичної особи, як засобу її індивідуалізації, властивий універсальний і первинний характер, решту засобів ін-

дивідуалізації людини – місце проживання, стать, вік, місце народження, зовнішній вигляд – слід вважати вторинними засобами індивідуалізації фізичної особи.

Література

1. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту: Монографія / Відп. ред. Я.М. Шевченко. – Хмельницький, 2007. – 626 с.
2. Малеина М.Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита. – М.: МЗ-ПРЕСС, 2001. – 243 с.
3. Алейниченко В.Г. Гражданско-правовая индивидуализация физических лиц в Российской Федерации: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Краснодар, 2006. – 24 с.; Бузарова Н.Х. Средства индивидуализации граждан в российском гражданском праве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Кубанский гос. ун-т. – Казань, 2007. – 22 с.
4. Цивільне право України: Підручник: У 3 кн. Книга перша / За ред. Є.О. Харитонова, А.І. Дришлюка. – О.: Юрид. літ., 2005. – 525 с.; Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. Кн. 1 / О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. – К.: Юрінком Інтер, 2004; Цивільне право в Україні: Курс лекцій: У 6 т. Т. 1 / Р.Б. Шишка, О.Л. Зайцев, С.О. Мічурін та ін.; За ред. Р.Б. Шишки, В.А. Кройтора. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004; Цивільне право України: Академічний курс: Підручник. У 2 т. – 2-е вид., доп. і перероб. / А.Ю. Бабаскін, Т.В. Боднар, Ю.Л. Бошицький та ін.; За заг. ред. Я.М. Шевченко. – К.: Ін Юре, 2006; Цивільне право України: Навч. посіб. / Ю.В. Білоусов, С.В. Лозінська, С.Д. Русу та ін.; За ред. Р.О. Стефанчука. – К.: Наук. думка, 2005; Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право Украины: Учебник. – Х.: Одиссей, 2004.
5. Бузарова Н.Х. Средства индивидуализации граждан в российском гражданском праве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Кубанский гос. ун-т. – Казань, 2007. – № 1. – 22 с.

УДК 351.778.3(477)

А.В. Кіча

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТАРИФІВ НА ПОСЛУГИ ВОДОПОСТАЧАННЯ

Глибока системна криза, яка триває в підгалузі водопровідно-каналізаційного господарства, стримує темпи загального економічного зростання, яке намітилося в Україні останніми роками. Виключна соціальна та економічна значущість послуг водопостачання і водовідведення для життєдіяльності регіону, економічні особливості формування і розвитку підгалузі обмежують можливість застосування ринкових механізмів регулювання їхньої діяльності й обумовлюють необхідність втручання міжгалузевих органів влади: місцевої влади, органів влади регіону, органів державної влади [1]. Дослідження меж такого втручання є вкрай актуальним для визначення шляхів реформування сфери водопостачання споживачів.

Державний вплив дії на ринкову економіку зв'язаний, перш за все, з використанням економічних засобів. Регулювання тарифів на послуги суб'єктів підприємств ЖКГ – один із найбільш могутніх і дієвих важелів регулювання природних монополій в арсеналі держави.